

176

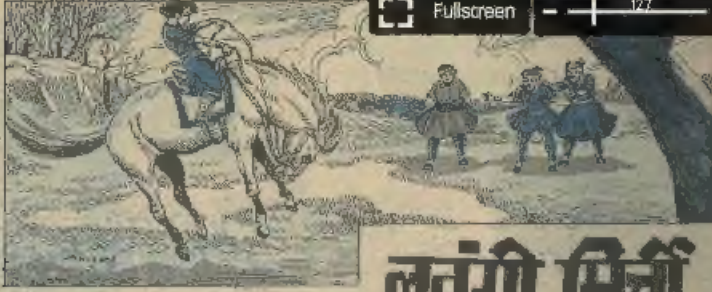
चांदोबा

ऑक्टोबर १९७२

E.D.2P/98

90

तलवंगी मिर्ची

चार पांचशे वर्षे तरी होऊन गेली असतील, तेन्हाची ही गोष्ट आहे. राजपुताच्यात नन्हाजी नावाचा एक लहान मुलगा होता. लहानपणीच त्याचे वडील वारले म्हणून त्याच्या चुलत्यांकडेच तो लहानाचा मोठा झाला.

नन्हाजीने राजपुताच्या रीतीप्रमाणे लहानपणीच घोडेस्वारी व जडपविद्या उत्तम प्रकारे शिकून घेतली.

एकदा नन्हाजीच्या गाडी कोणी परदेशी एके घोडा घेऊन आला. घोडा फार तापट होता. कोणाला तो पाठीवर बसूच देत नसे. ती गोष्ट नन्हाजीला कळताच त्याने घोड्यावर चढून त्याला घटणीवर जाणजे, तो आपल्या दोघां चुलत्यांबरोबर त्याच घोड्यावर बसून दिकारीला जाऊ लागला. नन्हाजीशिवाय तो घोडा इतर कोणाला बसू देत नसे.

एकदा एक तलवारीचा व्यापारी नन्हाजीच्या गाडी काही तलवारी घेऊन नन्हाजीच्या गाड्यात आला. नन्हाजी तलवारीकडे, मुले पेढेकरफी कडे जसे उत्सुक तेने पाहतात तसा पाहू लागला. तो एकेक तलवार हाताघ घेऊन जणू काही चांगली पारख असल्या साख्खा पाहू लागला. परंतु त्याला एकदेखील तलवार मनासारखी आढळत नाहीसे व्यापाऱ्याला काटले.

वरंतु व्यापाऱ्याने मुलाची उत्सुकता पाहून नन्हाजीला एक सुंदर तलवार काढून दिली. ती तलवार पाहून त्याला हवी होती तशी तलवार मिळाल्याचा आनंद त्याच्या डोळ्यात सळकू लागला. म्हणाला—“नला पाहिजे होती तशी तलवार पहिल्याने पाहिल्या मिळाली आहे! ही तलवार माझ्या हातात असेपर्यंत कोणी मला जिकू शकणार नाही.”

आपल्या चुलत्यांकडे गेली अर्तुन म्हणाला—
“काका! मला ही तलवार विकत घेऊन द्या.”

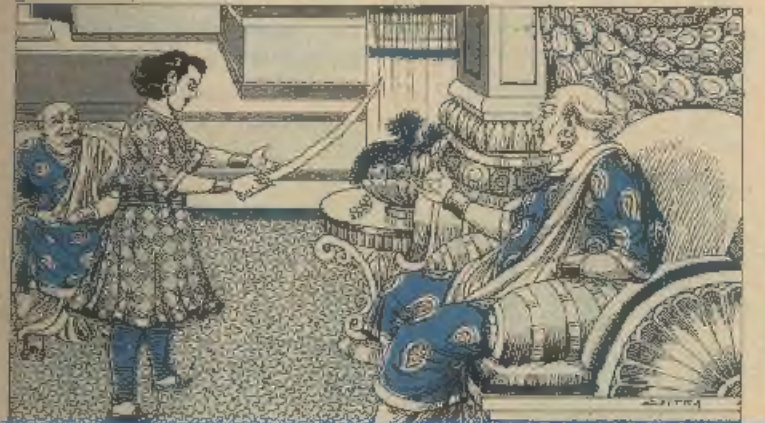
तेन्हा त्याचा चुलता म्हणाला—“बाळ! आम्ही आहो तोपर्यंत तुला तलवारीची गरजच काय?”

त्याचा दुसरा चुलता म्हणाला—
“नन्हाजी! प्रत्येकाने संपेल तेच काय करावे अरे, ही तलवार किती मोठी आहे? तुला पेलणार नाही.”

“असू दे, चिटुकली तलवार माझ्या काय कामाची? आतां मी मोठा झालो आहे. म्हणून मला मोठीच तलवार हवी!” नन्हाजी म्हणाला.

तेन्हा त्याच्या चुलत्यांनी त्याची समजूत घातली. म्हणाले—“बाळ, तलवार मोठी आहे की लहान यावरून माणसाचे शौर्य पारखले जात नाही. तलवार हावी वरणाच्यात शौर्य, धैर्य व साहस किती आहे त्यावरून त्याला वशापयश मिळते. तलवार असली तर एक पाऊल पुढे टाकून फार तर मुळ करावे लायेस.”

नन्हाजीने विरासत होऊन ही तलवार व्यापाऱ्याला परत दिली. आणखी काही दिवस लोटल्यावर एक दिवशी दरोडेखोरांनी त्यांच्या गावावर हल्ला करून सर्व गाई पळवून नेल्या. याचकरी अशा प्रसंगी ऊफ वाजवून घोव्याची सूचना इतर गावकऱ्यांना देत असत.

राजबडघात वसून वफाचा तो आवाज नव्हाजीने ऐकला आणि चक्कचकी करला. कुठेरे गार्ई पळवून घेऊन गेल्याचे कळले.

नव्हाजीने विचार केला आणि गावात असतां अशी गोष्ट घडणे एक नामुष्कीची गोष्ट आहे. आपल्या दोघां काकांचा अपमान आहे. मला स्वतःवरून घरात जाऊनघोर बसलेला पाहून माझ्या आईला अपमान वाटल्याशिवाय राहणार नाही.

नव्हाजी जास्त वेळ विचार करीत बसला नाही. लगेच धोंड्यावर बसला व त्याने कुठेरे ज्या दिशेने गार्ई पळवून घेऊन गेले होते त्या दिशेने घोडा भरघाव सोडला आणि घोड्याच वळात त्या कुठेऱ्याचा एका जंगलात गाठले.

कुठेऱ्याचा नायक नव्हाजीला पाहून हसत म्हणाला—“अजून मिसुरड्या मुढा फुटल्या नाहीत आणि हे क्षत्रिय वीर आले आहेत गार्ई सोडवून न्यायला.”

नव्हाजी प्रत्युत्तर देण्याच्या कंठात पडला नाही. नायकाला असावच पाहून त्याने

नायकावरच वार केला. परंतु नायकाने चिताघाते खाली जाऊन त्याचा वार चुकविला. तरी त्याचे नाक कापले गेले व तोंड रक्तबंबाळ झाली.

नायक चवताळून म्हणाला—“या घोर्याची सांडकी उडवून पेका घारी निघाशांसमोर.”

त्यावेळी जी चकमक झाली त्या गडबडीत गार्ई पळाला आणि सरळ गावाच्या दिशेने पळून गेल्या. एकट्याने इतक्या घोर्याची युद्ध करणे सह्यायपणाचे नाही असा विचार करून नव्हाजीने थोडा मागे वळविला आणि आपल्या गावाच्या दिशेने भरघाव सोडला. कुठेरे त्याला पकडू शकले नाहीत.

गार्ई गोठघात परत आलेल्या राहून गावकरी चकित झाले व त्यांनी नव्हाजीची पाठ धोपटली. त्याच्या काकांनी त्याला गावासकी दिली आणि म्हणाला—“जवंगी गिर्गी लहान असली तरी फार तिखट असते!”

पांचभाकऱ्या

एकदां रामू व श्यामू नांवाचे दोघे मित्र प्रवासाला निघाले. ते दोघे कित्येक दिवस बराच दुरगा प्रवास करून एका गावी संध्याकाळी एका खानावळीत उतरले. दुसऱ्या दिवशी ते पुढे निघाले तेव्हा त्यांनी खानावळीच्या मालकिणीला सांगून ठेवले होते की पुढे प्रवासात खायला भाकऱ्या करून द्याव्या. त्याप्रमाणे खानावळालीने त्यांना भाकऱ्या वांधून दिल्या, रामूला तीन व श्यामूला दोनच. तिच्या काय वाटले कोणास ठाऊ? तिला रामूचा स्वभाव आवडला होता की काय, पण तिने दोघांना भाकऱ्या तीन व दोन अशाच दिल्या आणि तिने त्या दोघांना निरनिराळ्या पुढन्यास वांधून दिल्या होत्या.

दोघे पुढल्या प्रवासाच्या वाटेवर दुपारपर्यंत चालत होते. आठ वाडू लागले व दोघांना भूकपण लागली होती. त्यावेळी

त्यांना एक तलाव दिसला. म्हणून दोघे एका तलावाच्या काठी खाऊन घेण्याचे ठरवून एका सासऱ्याची उतरले. नंतर आपापले सामान ठेवून तलावावरून हातपाय धुऊन आले आणि आपापली पुढकी सोडून खायला बसले. तेव्हा दोघांना कळले की एकाला एक भाकरी जाली आहे. श्यामूला राहवले नाही, तो म्हणाला “खानावळालीने भाकऱ्या वांधून दिल्या ज्या, पण कायरे, एकाला जास्त व एकाला कमी अशा कां द्याव्या?”

रामू म्हणाला—“जाऊ दे रे! तिने जाणून ठेवून केले असेल असे वाटत नाही मला. धुकून साली असेल एका पुढक्यात एक जास्त! तिने तीन तीन सनक्याच ठेवल्या असतील. आणि आपन्हाला या भाकऱ्या खावण्याचे देखील नाहीत इतक्या आडजूड आहेत. तुला दोन पेलणार नसतील

तर माझ्यातली एक तुला देतो. मला एक घुरेल."

रामू म्हणाला तेवढ्याने वयामूच्या मनाचे समाधान झाल्या सारखे दिसले. दोघे खावला बसणार इतक्यात सोमू नावाचा आणखी एक जण तेथे आला. तो दमून मागूनच आला होता. म्हणाला- "मित्रहो, मी तुमच्याच सारखा इकून नापून आलो आहे. तुम्हांला सक्क अशेल व जमस अशेल तर एखादी भाकरी मत्ता देऊ शकार का?" दोघांनी त्याला, "या हो या, त्यात काय? बसा आम्हांबरोबर खावला," जसा वाडू केलावर तो खावला असला. तिघांनी सारखे सारखे वांटे करून

तिघे काही वेळ माडाखाली सोपले.

तो तिसरा प्रवासी उठून तेव्हा एकदा रामूच जावा होता. तो रामूला म्हणाला- "मी पुढे निघतो, मला स्वकर निघाले पाहिजे. तुमच्या मित्राला माझे नमस्कार सांगा!" असे सांगून व दोघांचे आभार मानून तो निघून गेला. जाते वेळी त्याने रामूच्या हातात पांच रुपये ठेवले व रामू 'नको नको' म्हणत असूनही तो निघून गेला.

इकामू उठल्यावर रामूने त्या तिसऱ्या प्रवाश्याने पांच रुपये दिल्याची गोष्ट सांगून वयामूला दोन रुपये दिले, पण इकामूच्या मनाचे तेवढ्याने समाधान झाले नाही. म्हणाला- "कायरे, आपण सारखे वांटे करून वेळून भाकऱ्या खाव्या. म्हणून त्याने दिलेले पैसे वापण सारखे सारखे वांटून घेतले पाहिजेत. म्हणजे हिशोबा प्रमाणे तू मला आणखी अर्बा रुपया दिला पाहिजेस."

रामूने अनेक प्रकारे वयामूला समजावून सांगण्याचा प्रयत्न करून पाहिला, पण तो विचार करायलाच तयार नव्हता, बांडण करायलाच उभा राहीला आणि म्हणाला- "बड, या गांवातल्या कोणा तरी तिन्हा-हवाला जाऊन निचार या. तो सांगेल तो न्याय आपल्याला मान्य होईल."

वयामूला रामूला, भाकऱ्या पाटलाकडे व जाऊं या "

व्याघ्रमाणे दोघे गावच्या पाटलाकडे गेले. पाटलाने दोघांचे म्हणणे श्रोतपणे ऐकून घेतले. नंतर काहीवेळ विचार करून व मनाची काहीतरी ठरवून त्याने दोघांकडून सोमूने दिलेले रुपये मागून घेतले आणि रामूला वार व इकामूला एक रुपया देत म्हणाला- "त्यापाशी गोष्ट म्हणाल तर भसेच वांटे होणार?"

इकामू "अव्याय, अव्याय!" म्हणून भोरडू लावल्यावर पाटोल त्याला शासपणे बसायला सोमूने म्हणाले- "हे पहा, तुम्हीच नाही का सांगितलेत की तुम्ही तिघांनी पांच भाकऱ्या सारख्या सारख्या वांटून खाल्या, एकेका भाकरीचे तुम्ही किती कीमतीन तुकडे केले होते नाही का? ते एकदर पंधरा झाले. प्रत्येकाला पांच पांच खावला मिळाले. तुम्ह्या दोन भाकऱ्याचे तीनतीन प्रमाणे सहा तुकडे झाले.

त्यातले स स्वतः किती खावलेस, पांच खावलेस व एक सोमूला मिळाला. रामूच्या तीन भाकऱ्याचे किती तुकडे झाले? नऊ तुकडे झाले, नाही का? त्यातले त्याने पांच खावले व चार सोमूला दिले. बघातहेने सोमूला तुम्हा तुकड्यांतल्या एक व रामूच्या तुकड्यांतले चार, एकूण पांच तुकडे मिळाले. सोमूने पांच रुपये दिले होते. म्हणून रामूला त्याने सोमूला दिलेल्या चार तुकड्यांबद्दल चार रुपये व तू दिलेल्या एका तुकड्याबद्दल तुला एक रुपया मिळाला."

पाटलाचा तो निवाडा ऐकून इकामू निश्चिंतच झाला. त्याला बोसायला जाणाच उरलो नाही. तसे रामू पुन्हा इकामूला त्याने देऊ केलेला वाणखी एक रुपया देऊ लावला. पण इकामूने बेंतला नाही. म्हणाला- "मी मूर्खासारखा भांडू लागलो आणि माझी कान उघाडणो करून घेतली. त्या-बद्दल मला शिक्षा द्यायच्या ऐवजी तू बर्बाद देतो आहेत, हे नाही मला मान्य!" असे सांगून तो हंमत पुढच्या प्रवासाला निघाला.

आमारव्याणी

ताज न्यहताम् महिमा
माव न किमपि हि याच्यतेलोकः,
बलि मनुयाचन समये
स्वीपति रपि तामनो जात । ॥ १ ॥

[थोड्या थोड्या ते कोणासबोर हात वसरीत नाहीत तोपर्यंतच दिकते. वजी वज्रवर्षिणीसबोर सक्तीपती विधाने हात वसरीत ठेवून तो वाचन सत्ता की नाही ?]

मातर निदति, नाभि नंदति पिता,
भ्राता न संभाषते,
भुल्यः कुप्यति, तानुगच्छति सुतः,
कांतापि नास्तिगते,
अर्थप्राप्त्यनन्तरं न कुस्ते
सत्तापमानम् सुहृत्,
सम्भा दर्थं यूपार्जयं श्रुणि सखे
सुय्येन सर्वे वशा । ॥ २ ॥

[मातापितृस आपल्या गरीब भुलाशी निदा करते, व पिता त्याच्यावर क्रोध नसतो. त्याचे शाक त्याच्याशी बोलत सुद्धा नाहीत. बोकखेडीज त्याच्यावर राग बाळगितो. मुले त्याच्या शोकाच्या प्रसंगी वातल नाहीत. जीवज कंडाच मित तो पैसे मारु नातेज म्हणून त्याच्याशी बोलायला देवोच टाळतात. (सातत्यं बळ पंथा असेल तर सर्व नीट वागतात.) म्हणून (सत्ता रे!) धनार्जन कर.]

गुह्य पर्वत

[१]

[मुटेन्याच्या नायकाने स्वर्णाचारीला बंदी करून घेऊन उंटावर बसवून घेतले. त्याने जनसातत्या अस्त्रिय स्वर्णाचारीला स्वर्णाचारीकडून सर्व माहिती काढून घेतली. विन्नेथर पुत्राच्याने स्वर्णाचारीला बांबविण्यासाठी अस्त्रिय वीरांचा पाळविला मिह सोडला. सिद्धाने एका मुटेन्यावर उडी मारून त्याची भाग्यवृत्ती घेतली. पुढे—]

पाळवलेल्या सिद्धाने अल्पेक्षितपणे लुटेन्याच्या लुटेन्याच्या नायकाने चारीवाजूला नजर मारून पाहिले. सिद्धाने जबा लुटेन्याला सारली. नायक पुढे काय करावयाचे या डार वेळे होते त्याचा उट स्वतःचा कीच बांबविण्यासाठी पळून येजारच्या माडीत निघून गेला होता. दुसऱ्या एका उंटावर फेकला. पण त्याचा नेम चुकला आणि भाला स्वर्णाचारीला बसविले होते. तो मोठ-मोठ्याने ओरडत होता,—"मला बांबवा हो, मला बांबवा!" तो उघडपणे नायकाला लोळवले. उघडपणे ते म्हणत असला तरी खरा हेतू

दुसराच होता. अश्विय पुवक जवळपास कोठे धसले तर त्यांना ते ऐकू जावे, हाच त्याचा मुख्य उद्देश होता.

लुटेऱ्यांच्या नायक आपल्या अनुयायाला सिंहाच्या हातातून वाचवू शकला नाही. सिंहासमोर तो किती असहाय्य अवस्थेत लडफडत होता, हे नामकाला स्पष्ट दिसत होते. पण त्याला आपल्या अनुयायाच्या मानविणे अशनय आले. हेदेखीक कळत होते. त्याचा अनुयायी जमिनीवरच काही वेळ लडफडत शेवटी गतप्राण झाला. सिंहाने त्याला आपल्या तोंडाने एक दोनदा हलवून पाहिले व त्याची हालचाल बंद झालेली पाहून तो लुटेऱ्यांच्या नायकाकडे पश्चात

मधून तो त्याच्या मालकाच्या गार्डकडे पहात होता.

नामकाला वाटले की सिंह त्याच्यावर उभी मारणार किंवा गार्डला धरून नेणाऱ्या त्याच्या अनुयायाला ठार करणार. पहिल्याने त्याला वाटले होते की सिंह गार्डला ह्यायला धावणार. परंतु सिंहाचे लक्ष गार्डकडे नव्हतेच. त्याची नजर गार्डला धरून नेणाऱ्या लुटेऱ्यावर निघलेली होती. म्हणून त्याने गार्डला सोडून बिले तर कदाचित तो वांचेल असे नामकाला वाटले.

त्याप्रमाणे त्याने आपल्या अनुयायाला गार्डला सोडून द्यायला सांगितले आणि स्वतःचा जीव वाचविण्याचा सल्ला दिला. तो मोठ्याने ओरडून म्हणाला-“जरे बूझा! तुझ्या मूर्खपणाने आपला एक साथी सिंहाच्या आहारी गेला. तू सिंहाला येत असलेला पाहून गायीला सोडून दिले असतेस तर तो वांचला असता. विदाल आता तरी गार्डला छोडून देऊन स्वतःचा जीव वाचव. गाय पळू लागली की सिंह विव्या पाठोपाठ पळून जाईल.”

त्यानंतर तो स्वर्णाचारीकडे वळून म्हणाला-“काय रे ए, वास्तुशास्त्र्या! तोंड बंद करशील की नाही की ककळतुला खाली? सिंह तुझ्या समाचाराला आहे उभा तेथे.”

आनंदच वाटला. कारण सिंह त्याला चांगला ओळखत होता. सिंहकडून त्याच्या केसाला ही धक्का होणार नाही हे त्याला माहीत होते. म्हणून तो म्हणाला-“सरदार! मला लोटा खाली! सिंहाचे बाले तारे आपल्या मातृभूमीवर मेळ्याचे दुख भाव्या आरम्भाला होईल. स्वतःच्या जन्मभूमीवर मरण आल्याच्या आनंदापेक्षा जास्त आनंद आपली कशात आहे?”

लुटेऱ्यांच्या नायकाला प्रथम स्वर्णाचारीला उंटावरून साखी बसवून भोकळे व्हावे असे वाटले खरे, पण लगेच त्याला नवीन राजधानी स्थापन करण्याची गोष्ट भाटवली आणि त्यासाठी स्वर्णाचारीचा उपयोग होईल असा विचार करून त्याने स्वर्णाचारीला उंटावरून खाली उकळण्याचा विचार बदलला म्हणून तो आपल्या पुढच्या एका अनुयायाला म्हणाला-“स्वर्णाचारीला खाली फेंकू नकोस, आपल्याला राजधानी निर्माण करण्याच्या वेळी त्याची गरज भासेल. त्या वेळी त्याने आपले ऐकले नाही तर त्याची धक्के उडवून तुझ्या मांबरासमोर फेंकू.”

स्वर्णाचारीला आता सुटका होण्याचा मार्ग दिसला. म्हणून तो सिंहाकडे वळून ओरडू लागला-“भीमा! भीमा!” थोरा

वेळ थांबून तो पुन्हा ओरडला-“वाचवा! वाचवा!”

त्या पाळलेल्या सिंहाचे धावच भीम होते. आपले नाव ऐकून त्याने एकदा गर्जना केली आणि एकदा आपली खंयळ हलवून स्वर्णाचारी बसला होता त्या उंटावर उडी मारली. त्याच वेळी ज्या लुटेऱ्याने गार्डला धरले होते त्याने गार्डला सोडले आणि उंटाला पळायला लागू केले. उंट बरखाव पळू लागला आणि त्याच्या पाठीमागून नायकाने आपला उंट पळविला.

सिंहाने गार्डला पळत ओपडीकडे जाताना पाहिले व आपले काम थंपले जणू जगा नव्हते ओपडीकडे निघाला.

विधेदेवर पुजारी क्षोपडीबाड उभा राहून ते सर्वे दृश्य पहात होता. त्याचा मित्र स्वर्णाचारी संकटात सापडला होता. त्याला कोणत्याही प्रकारे वाचविणे आपले कर्तव्य आहे. असे त्याला वाटले. परंतु त्याला स्वतःला ते शक्य नव्हते आणि त्या वेळी क्षत्रिय तरुण जागेवर असते तर हे संकट ओढवलेच नसते.

सुदैवाने त्याच वेळी दोघे क्षत्रिय तरुण आपली शिकार रोपवून परत येत असलेले त्याला दिसले. त्या दिवशी त्यांची शिकार गयाम्ची झाली होती. एकाच्या खांद्यावर एक हरण बसले होते. दुसऱ्याच्या खांद्यावर दोन राग कांबड्या आणि हातात

Fullscreen 127 18 / 76

बोळत परत येत होते.

दोघे क्षोपडीबाड येऊन पोचले तेव्हा त्यांचा पाळलेला सिंह त्यांच्या पायाजवळ पाऊल बाटू लागला. सिहाला असा मोकळा कुटलेला पाहून दोघा क्षत्रियांचा आश्चर्य वाटले. कारण जाताना त्यांनी त्याला पिजल्यात ठेवले होते. तो बाहेर आला कसा? त्याने कोणत्या ठार तर केले नसेल? हा पिजल्या बाहेर बघेच सगळं नव्हते इतक्या सावधानीने त्यांनी पिजरा बंद केला होता. तरीहीही त्याला बाहेर आलेला पाहून दोघे चकित होऊन सिहाकडे व क्षोपडीकडे पाहू लागले.

त्याच वेळी पुजारी एका भांड्याबाबून पुढे पळत आला आणि रडण्या आवाजात म्हणाला—“शूर हो! आपला सर्वनाश झाला!”

ते ऐकून दोघे क्षत्रियही अवाक होऊन परस्परांकडे थोडा वेळ पहात उभे राहले. त्यांची एकाच पुजाराकडे जरा करड्या दृष्टीने पहात विचारले—“सर्ननाचा! कसा काय? सिंह पिजल्या बाहेर कसा काय आला? बोल, लडकर काय झाले?” असे म्हणत तो सिहाच्या आपाळीवर हात फिरवून त्याला गोमाल लावला.

पुजाराकडे बघून सांगितला. म्हणाला—“खड्गवर्मा न जीवदत्त! येथे जास्त वेळ उभे राहण्यापेक्षा, क्षोपडीत चले, म्हणजे सर्व करेल. क्षोपडीपासून जवळच भीमाने ठार केलेल्या एका साणमासे प्रेत विसले. ईश्वर जेणे पाय ३ दिने कांसर रोती वाचवी आहेत.”

पुजाराच्या तोंडून ते ऐकून खड्गवर्मा न जीवदत्त यांना आश्चर्याधरोदर रांगण आला. पुजाराच्या मांडून उठावून आलेल्या लोकांचे वर्णन ऐकून ते चकितच झाले. त्या जंगलात काही रानटी जातीच्या वस्त्या आहेत एवढेच त्यांना माहीत होते. पण उठावून येणारे हे लोक कोण बरे असावेत? त्या लोकांनी आपल्या क्षोपडीत शिकून कायकाय उद्योग केले असतील बरे? आणि स्वर्णाचारीला जखम झाली का बरे गेले? म्हणजे ते वाडसीच असले पाहिजेत. स्वर्णाचारी किती झाला तरी आपल्या आश्रयाला आलेला एक असहाय मनुष्य आहे. त्याला वाचविणे आपले कर्तव्य आहे. असे निमिराळे निचार त्यांच्या मनात येत होते.

खड्गवर्मा म्हणाला—“जीवदत्त! क्षात्र्याला जास्त विचार करण्यास वेळ न पावत. त्याच्या हातावरून पळून जाणाऱ्यांचा

पाळलाग केला पाहिजे. स्वर्णाचारीला आपण वेळीच सोडविले नाही तर ते त्याच्या जिवाचे बरे वाईट कल्याणाबाब राहणार नाहीत.” असे म्हणत त्याने आपली तलवार उपसली. त्याचा संताप त्याच्या चेहऱ्यावर स्पष्ट दिसत होता.

जीवदत्त आपल्या मित्राच्या खांद्यावर हात ठेवून म्हणाला—“खड्ग, अरे अशी चार्ड करून कसे भागेल? मकटात विचार केल्याशिवाय उभी येणे म्हणजे शौर्य नाही. शत्रू कितली आहेत? आपल्या क्षोपडीत ते फिरले, यात त्यांचा काहीतरी हेतू असणार. या सर्व गोष्टींचा विचार नको करू. यत्ना? बाळवंतांन राहणारे उंट या जंगलात

कसे काय ताले? त्यांना घेऊन येणारे लोक वाळवंटात राहणारे असले पाहिजेत. पहिल्याने, आपण झोपडीतले त्यांनी काही उचलून तर नाही नेले, हे पाहिले पाहिजे. मंतर पुढे काय करायचे ते ठरवू या."

खड्गवर्मा व श्रीवदत झोपडीत जाऊ लागले तेव्हा पुजारी म्हणाला—"पहिल्याने त्या झुडपाजवळ पडलेले ते श्रेत पाहून घ्या. मीमांसे त्याला तेथे ठार केले जाहे."

खड्गवर्मा व श्रीवदत दोघे त्या श्रेताजवळ गेले. खड्गवर्माने पायांनेच श्रेत हलवून पाहिले. श्रीवदत त्या श्रेताकडे गंभीरपणे पाहून म्हणाला—"हा मनुष्य रानटी जातीचा दिसत नाही याचा

दूरच्या प्रदेशातून आलेला दिसतो आहे."

"हा जिवंत असता तर आपल्याला किती तरी गोष्टी याच्याकडून कळत्या असत्या. पण मीमांसे याला जिवंत राहू दिले नाही, तो विचारा तरी काय करणार? गार्हत्या घेऊन नेताना पाहून त्याने समोर सापडला त्याला घेऊन ठार केले."

त्यानंतर दोघे झोपडीत गेले. तेथे कित्येक वस्तू अस्ताव्यस्त पडलेल्या होत्या. भिंतीवर टांगून ठेवलेले घनुष्य, बाण, याता नगरे असे नाट्यीक वस्तू दिसत होत्या.

"या चोरांना वापल्या झोपडीत चोरून नेण्यासारख्या वस्तू दिसल्या त्या ह्याच. या गुलामांना सोडता कामा नये. आता यांची शिकार केली पाहिजे. हे लोक आले कोठून आणि नेले कोडे, गंडे जातीच्या लोकांना नवकीच कळले असेल" जीवदत्त म्हणाला. मंतर पुजाऱ्याकडे वळून म्हणाला—"विष्णेश्वर पुजारी! तू जाऊन जवळपास जंगळात गंडे जातीचा कोणी मनुष्य आहे का पाहून त्याला बोलावून घेऊन ये."

विष्णेश्वर पुजारी झोपडीबाहेर येऊन पाहतो तर झोपडीच्या चारी बाजूच्या कुंपणाजवळ गंडे जातीचा राजा अरण्यमल्ल व त्याचे अनुयायी दोलत उभे असलेले दिसले. विष्णेश्वर पुजारी जवळ जाऊन

शिकार संपवून परत आले आहेत. उद्या- वरून येणाऱ्या लुटेऱ्यांना तुम्ही कोणी पाहिले का? ते माझा मित्र स्वर्णाचारी माला उचलून घेऊन घेऊन गेले हो!"

ते ऐकून अरण्यमल्लचा चेहरा पांढरा फट पडला. म्हणाला—"पुजारी दादा! या लुटेऱ्यांना पाहिलेले का विचारता आहां? अहो, हे लोक आमचे उभे पीक कापून घेऊन गेले आणि आम्ही त्यांना बडवू शकलो नाही. आम्हाला स्वतःचा जीव वाचविण्यासाठी पळून जावे लागले. माझ्या काही अनुयायांनी त्यांना पाहिले. एका विचित्र सत्तेच्या जनावरावर वसून ते लोक भाते होते. स्वर्णाचारीला त्यांनी त्याच

जनावरावर बसविले होते. खड्गवर्मा व जीवदत्त त्या वेळी येथे असते तर त्या कुप्यांनी छाली होती का घुबे वापची? एक तरी जिवंत सुटला असता का?"

बाहेरचा तो आवाज ऐकून खड्गवर्मा व जीवदत्त झोपडीबाहेर आले. अरण्यमल्ल जवळ जाऊन म्हणाला—"दादा! आमच्या- वर जाताना कोसळले आहे हो. आमची सर्व शेत लुटून नेली हो! आमच्या गंडे जातीच्या लोकांनी पराभव कसा असतो हे कधी पाहिले नाही. पण आब पहिल्याने त्या दुष्ट लोकांना पाठ दाखवावी लागली!"

उंटावरून येणाऱ्या लोकांनी पिके लुटून नेल्याचे घोषांना कळले पण गंडे जातीच्या लोकांना त्यांच्यासमोर हिमल हाऊन कां

पळून जावे लागवे हे बोधाना कळला. खड्गवर्माला त्यांच्या भिषपणाची चीड आली म्हणाला-“तू स्वतःला आपल्या जातीचा राजा म्हणवितास व तु पळपुट्या-सारखा पळून गेल्यास तर त्या भिषकांनी कोणाच्या तोंडाकडे पहायचे?”

“दादा! मी खांता पाहून पळालो होतो. आमचे महाराज तेव्हा तिथे नव्हते!” मंत्री शिलामुखी पुढे होऊन खावण्या राजाचा वचाव करीत म्हणाला.

“त्यांच्याजवळ तुम्हांला माहीत नसलेली हत्यारे होती का? की त्यांचे डंडे पाहून तुमचे गंडे पात्रसन पळाले?” जीवदत्तने विचारले.

शिलामुखीने काय झाले ते मविस्तर भागितले. म्हणाला-“त्या लुटेऱ्यांच्या हातात भाळे व तलवारीशिवाय काही नव्हते. परंतु तुम्ही म्हणालात ते डंडे नावाची नवीन जनावरे पाहून आम्हांला का कोणता ठाऊक धडकीव भरली. मी किंवा आमच्या अनुयायांनी त्या विविध जना-

वर्माचा मुखा कथा पाहून नव्हते म्हणून ती जनावरे आम्हांला फार भयंकर असावीही वाटली.”

“बरे, आतां झाले ते झाले. प्रथम आपण त्यांच्या हातातून स्वर्णाचारीला बांधविले पाहिजे. नंतर त्याची छान चौड मोंदली पाहिजे, कधी या वाजूचा वळून पहायचो द्विमत्तच होता कामा पडे. त्या कुट्याची तुम्ही पुढे जाऊन ते कोणत्या वाटेने निघून कोठे गेले हे पाहून या आम्ही सूर्यास्ताबाधी थोडा वेळ वचून निघू. त्यापूर्वी आम्हांला त्यांच्या हातूंत चालीची माहिती मिळाली पाहिजे.” जीवदत्त म्हणाला.

जीवदत्त बोलतच होता. त्याचे बोलणे पुरे होण्यापूर्वीच अरण्यमालने जाणत्या चीघा अनुयायांना बोलावून लुटेऱ्यांच्या सापावर जाऊन त्यांच्या हातूंचालीची माहिती गोळा करून यायला सांगितले. त्याप्रमाणे ते चीघे गेंडयावर वसून डोंगरी ओढपाच्या वाटेने निघाले. (क्रमशः)

अपूर्व मैत्री

विजयादित्याने आपला लहू सोडला नाही.

तो पुन्हा सांडाजवळ गेला, प्रेत खांधा-भर काढून पेतले आणि नेहमीप्रमाणे मोनपणे स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला-“राजा, तू स्वर्ग मिळावा म्हणून हे कष्ट सहन करीत असशील तर तुला शेवटी तुझे परिचय स्वर्ग शात्याचे किती येईल. कारण स्वर्गप्राप्तीसाठी पुण्यच करावे लागते असे नाही. समजात वृणित समजली जाणारी पापे करून देखील अघोरदासा-सारख्या रचंगप्राप्ती झाली होती. त्याची गोष्ट मी तुला सांगतो. खर देखून ऐक.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

वाराणसी येथे एका गुरुगृही अनेक प्रहारांनी विद्याभ्यासासाठी येऊन राहिल होते. त्या गुरुकुलात जेजसू नावाचा एक क्षत्रिय मुलगा चयाच्या आठव्या वर्षी

येऊन विद्याभ्यास करू लागला, ती फार हुशार होती. विद्याभ्यासाबरोबर त्या काळी शिक्षकांना नुसती सेवा करावी लागे. इधन व समिधा रानात जाऊन आणण्याचे काम तेजसिहाकडे होते.

रानात अघोरदास नामक एका मुलाशी तेजसिहाची मैत्री जमली. कारण दोघांची वारोव घेऊन होती. जंगलात राहणाऱ्या जातींचे धोबित कसे चालते हे अघोरदासाकडून तेजसिहाला कळले. अघोरदासाचा बाप एका रानटी जातीचा नायक होता. त्या जातीचे लोक चोरी करून मिठा वाटसरूना लुटून आपला उदरनिवाह करून घेत असे. अघोरदासाचा बाप त्या विघेत फार हुशार होता. तो कधी कधी वेडे-

परंतु तो आपल्या जातीच्या लोकांत फार लोकप्रिय होता. कारण लुटून आणलेले सर्व धन तो आपल्या जातीच्या लोकांत वाटून द्यावा.

परंतु तेजसिहाला वायातून त्याच्या मित्राला किंवा त्याच्या जातीच्या लोकांना जगावे लागते हे ऐकून जाईत वाटले. त्याने मित्राला विचारले-“मित्रा! तू मोठा झाल्यावर असेच आयुष्य घालविणार का? सत्य लोकांसारखे जिणे मुला आवडत नाही का?”

ते ऐकून अघोरदास म्हणाला-“मित्रा! पितृधान्दित्या आम्ही हाच एक धंदो

मिळाले आहे. परंतु मला आमच्या समाजातले शिक्षण मिळाले नाही. तू आमच्यासारखा राहू लाग, बघे की म्हाले तर तुला पेटेल का? तसेच मला तुमच्यासारखे राहणे कसे आवडेल?”

दोघांच्या वायुण्यात व जीवितात इतका फरक होता, परंतु त्यांच्या मैत्रीत कोणत्याही प्रकारे वाटा वाटली नाही.

काही वर्षांनंतर तेजसिहा आपला विद्याभ्यास संपवून आपल्या घरी परत जाण्यापूर्वी आपल्या मित्राचा निरोप घ्यावला विसरला नाही.

तेजसिहाला काहीच्या राजाच्या पदरी नोकरी मिळाली. तिकडे बाप मरण

पावल्यावर अघोरदास त्यांच्या जातीचा नायक झाला. त्याने बापसे वेटा सवाई या लोकोक्तीप्रमाणे आपल्या चोरी व वाटमारीच्या वंचाल बापापेक्षा कोकणवर जास्तच यश मिळविले. इतक्या त्याची दहशत राज्यभर प्रजेला वाटू लागली. वाराणसी नगराबाहेर कोणी व्यापारी जाईनासा झाला व नगरात प्रवेश करण्याचे प्रयत्न करणाऱ्यांना रोखून ठेविले. थोड्या फकडण्याचा प्रयत्न राजाने पुष्कळ केला, परंतु चोरांचा घुमाकूळ वाढतच गेला. राजाचे क्षिपाई चोरांना घरायला आत, पण जंगलाच्या माथ्याला राहून चोर आपले रक्षण करित. म्हणून काहीच्या राजाने, चोरांचा बरोबर अघोरदास याला

धरून देणाऱ्या तरुणाशी राजकन्येचा विवाह करून त्या तरुणालाच आपले राज्य देण्याचे वचन जाहीर केले. ते कळल्यावर अनेक सन्निय वीरांनी अघोरदासाला धरून राजाच्याशी शिकस्त करून पाहिली, परंतु कोणालाच यश आले नाही.

तेजसिंहाने त्याच्या बालमित्राच्या अस्थिचारांची गोष्ट ऐकली, तेव्हा त्याला फार हाईट वाटले. आपण त्याचे मन वेळीच वाटवून त्याला स्वभावाला लावून असते तर ही पापकन्ये त्याच्या हातून बहली नसती. एका सभ्य नागरिकासारखा तो जायद्वय घालवू लागला असता. परंतु आपणच मनापासून त्याचे मन रळविण्याचा

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

26

176

▶

मयल कला नाही ही आपल्याच चुक झाली, असे त्याचे मन त्याच्या स्वातंत्र्याला लागले.

अघोरदास कोठे राहतो, काय करतो, पाचे मित्र व संगोसाची कोण या गोष्टींचे माहिती तेजसिंहासतकी आणि कोणालाच नव्हती. तरी तो इतके दिवस रम्य राहला.

परंतु राजधानीतला व्यापार बंद पडू लागला. व्यापाऱ्यांची परदेळावली ये जा बंद झाली. नागरिक जीवन विस्कळित होऊन गेले. एक स्वामिभक्त चाकर म्हणून त्याने आपल्या धन्यावरचे ते संकट दूर करण्याचे ठरविले. तो निवडक शिपाई बरोबर घेऊन गेला आणि अघोरदास महाशक्तीच्या पुजेत मग्न झाला असता तेजसिंहाने त्याला बंदी केले आणि राजधानीत घेऊन आला. राजाने वचन दिल्याप्रमाणे तेजसिंहाशी राजकन्येचा विवाह करून देऊन त्याला आपले राज्य देऊन टाकले.

तेजसिंहाने अघोरदासाला ज्योत्सु तुंगवासाची शिक्षा केली. परंतु त्याच्या राहण्याची व जवण्याची उत्तम सोय करून दिली. राज्यात शांतता नांगू लागली. तुंगवासाचे वृद्ध होऊन अघोरदास मरण पावला.

तेजसिंहाने एका प्रजाचत्सल राजासारखे प्रजेला सुखी केले. अनेक वर्षे राज्य करून

परंतु त्याला आश्चर्य वाटले ते या गोष्टीचे की स्वर्गात त्याची अघोरदासाशी भेट झाली. परंतु स्वर्गात येतील मित्राबरोबर राहायला मिळणार पाचा त्याला आनंदच झाला.

शेखर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला— "राजा, अघोरदास एक बोर व बरोवेबोर होता, पापी होता. पण मित्रद्रोह करून तेजसिंहाने देखील पाप केले नव्हते का? दोघांना स्वर्गप्राप्ती कशी काय झाली? दोघांची भेट स्वर्गात कशी झाली आणि त्यांची मैत्री तेथे कशी चालू राहिली?" या प्रस्नांची उत्तरे माहीत असून तू दिली नाहीस तर तुझ्या डोक्याची संभार धाकले होऊन तुझ्याच पायापर लोंढू लागतील."

राजा विक्रमादित्य म्हणाला—"तेजसिंह व अघोरदास निरनिराळ्या वातावरणात वाढले होते व त्यांचे संस्कार निरनिराळे होते. त्यांनी दोघांनी आपापल्या परीने

आपली कर्तव्ये बोल बजावली, अघोरदासाने चोरी केली परंतु त्याने ती आपल्या जातीच्या रक्षणासाठी केली. म्हणून त्याला पुण्य मिळाले. त्याचप्रमाणे आपल्या प्रजेचे रक्षण करण्यासाठी तेजसिंहाने अघोरदासासारख्या बोराने अत्याचार बंद करून पुण्य संपादन केले. त्यात दोघांचा व्यक्तिगत स्वार्थ कोठेच नव्हता. इतरांच्या स्वार्थासाठी त्यांनी ही पापे केली होती. म्हणून ही पापकर्म पुण्यकर्मच ठरली व म्हणूनच दोघांना स्वर्ग प्राप्ती झाली. आतां राहिली मित्रत्वाची गोष्ट. मित्रता दोघांच्या परस्पर व्यक्तिगत भावनेचा परिणाम होता. सयाच किंवा प्रजा यांचा संबंध त्या भावनेशी नव्हता. म्हणून स्वर्गात त्यांची भेट झाली तेव्हा समाज किंवा प्रजा आड येणे शक्य नव्हते."

जशातहेने राजाचे मोल भंग होताच. वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि झाडाळा झाडून लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

Fullscreen

127

28 / 76

पापकृत्य कसे ?

एकदा एक संन्यासी लोकांना उपदेश करीत फिरत गावोगाव हिळत असता एका गावी दोन चोर त्या संन्यासीकडे देऊन त्याच्याबरोबर राहू लागले. एका चोराने संन्यास्याचे सोन्याचे ताट चोरले. ते पाहून दुसरा चोर म्हणाला-“जरे संन्यास्याची वस्तू चोरणे, म्हणजे पाप आहे !”

“संन्यासालेच धिणे वर त्यात पाप नाही ना ?” म्हणून चोराने विचारले.

संन्यास्याचे प्रवचन संपल्यावर सर्व लोक निभून गेले. तेव्हा पहिला चोर वजळ देऊन संन्यास्याला म्हणाला-“स्वामीजी ! मी एक अपराध केला आहे. मी सोन्याचे ताट चोरले आहे.”

“तू ते त्याच्या मालकाला देऊन दाक, म्हणजे पाप नागणार नाही.” संन्यासी म्हणाला.

“तर मग ते मी आपल्याकडे देतो.” म्हणून चोर म्हणाला.

“ते मला द्या, ज्याचे असेल त्यालाच दे.” संन्यासी म्हणाला.

“ज्यांनी ते घेतले नाही तर ?” चोराने उत्तर प्रश्न केला.

“तर मग तू ते देवून घे.” संन्यासी म्हणाला.

म्हणून चोराने संन्यास्याला नमस्कार केला आणि ताट घेऊन दुसऱ्या चोराबरोबर निघून गेला.

संशयो शेट

एका गावी सोमू शेट नावाचा एक बाणी रहात असे. त्याचा व्यापार धंदा होता. त्याच बरोबर तो सावकारीचा धंदापण करी. त्याच्याकडे कल्लू नावाचा मुनीम होता आणि मल्लू नावाचा गुमास्ता होता. घरातली कामे करायला त्याने एक नोकर ठेवला होता. ते तिघे ही विश्वासपात्र नोकरच होते. परंतु सोमूशेटचा तिघांपैकी एकावर ही विश्वास नव्हता. कारण सोमूशेट संशयो स्वभावाचा होता. परंतु तो त्याचा कोणावर संशय आहे ही गोष्ट प्रगट होऊ न देण्याची काळजी बाळगीत असे. आणि गंमत अशी की प्रत्येकाला असे वारं की शेटजींचा विश्वास त्याच्यावरच जास्त आहे.

एकदा सोमूशेटला व्यापारात निमित्त परगावी जावे लागले. निघण्यापूर्वी त्यांनी बायकोला सर्वांवर कडक तजर ठेवायला

सांगितले. बायकोने होकार दिल्यावर सोमूशेट निश्चित साऱ्यासारखे भासले.

परंतु त्याच्या मनाचे तेवढ्यावर पूर्ण समाधान झाले नव्हते. म्हणून त्याने आपल्या मुनीमाला, गुमास्ताला व नोकराचा कमाकमाने बाजूला बोलवून वृत्तव्यांवर तजर ठेवायला सांगितले. त्याने प्रत्येकाला सांगितले की तोच काय तो विश्वासपात्र आहे व इतर दोघे लबाड आहेत म्हणून त्यांच्यावर तजर ठेवणे आवश्यक आहे. प्रत्येकाने शेटजींनी सोपविलेले काम इमाने इतबारे करण्याचे वचन दिले. तेव्हा सोमूशेटच्या मनाला थोडीशी निश्चिती वाटली. सोमूशेटने सर्वांना बजावून सांगितले की, कोणी आपापल्या कामात कुचघई करू नये आणि परत आल्यावर आपल्या कामाचे रिपण दाखविले पाहिजे, सोमूशेट परगावी जाण्यास निघाला.

शेटजी निघून गेल्यावर शेटजींनी सांगितल्याप्रमाणे सर्व त्यांच्यावर सोंपविलेले काम दखतेने करू लागले. असेच दोनतीन दिवस गेल्यावर मल्लू मुनीमांना वाटले की मल्लू गुमास्त्याची त्यांच्यावर शारीक नजर आहे. या उलट गुमास्त्याला वाटले की त्यांच्यावर नोकराची नजर आहे आणि नोकराला मालकिणीची नजर त्यांच्यावर असल्याचे आढळून आले.

परंतु सर्वे व्यक्ती श्रद्धाः सोचूनट करून गेले होते ही गोष्ट कोणत्या कळली नाही. प्रत्येकाला वाटे की सोमूशेटची आपल्यावर मर्जी आहे आणि दुसऱ्याने जो संशय नजर ठेवली आहे ती बद्दल शेटजीकरवी त्याला

प्रत्येकाने संशय बाढेल असे काही तरी काय करण्याचे ठरविले.

एक दिवशी मुनीमाने गुमास्त्यासमोरच मोठमोठ्या धाळ्यातून तांदूळ, डाळ घरेर धिधा व एक लोटीभरून तूप कोठीतून काढून नेतले आणि निघून गेला. गुमास्त्याला अप्पार आनंद झाला. सर्वातमध्य धाळे भरमरून तांदूळ डाळ घेऊन जायला स्वारीला कसे काय काहीच वाटले नाही. मालक परत आल्यावर बांगली खोड मोडली पाहिजे स्वारीची, असा गुमास्त्याने विचार केला.

दुसऱ्या दिवशी लोकरासमोर गुमास्त्याने एका पिशवीत पैसे ठेवले आणि ती पिशवी जिशात ठेवून निघून गेला. नोकराने तो गोष्ट मालक परत आल्यावर त्यांच्या कानावर घालून गुमास्त्याची कान उघाडणी करविण्याचे ठरविले. त्याने तारीख व वेळ बघणेसाठी लिहून ठेवली.

तिसऱ्या दिवशी एक भाजीवाळी सोमूशेटच्या घरी आली. नोकर आपले काम सोडून बाहेर गेला व त्या भाजीवाळीची घट्टा बत्करी फोडत बोलू लागला.

नोकराचे ते बाणणे मालकिणीला आवडले नाही. भाजीवाळी सांगेल तो भाव देऊन नोकर भाजी विकत घ्यायला मागेपुढे पाहणार नाही असे देखील तिला वाटले. ती

वालीशी सलगी करीत आहेस का? पंढ दे शेट साहेबांना. खोड मोडते तुम्ही!"

त्या प्रमाणे शेटजी परत आल्यावर बायकोने नोकराविरुद्ध तक्रार केली. गुमास्त्याविरुद्ध नोकराने आणि मुनीमांविरुद्ध गुमास्त्याने पण शेटजींनी काय करले.

सर्वांच्या तक्रारी ऐकून न्याय निवाडा करण्यासाठी शेटजींनी सर्वांना एकत्र बोलावून चवकशी सुरू केली. म्हणाले-"तुम्ही तिघांनी माझ्या गैरहजेरीत काय काय कारस्थाने केलीत ती सर्व माझ्या कानावर आली आहेत. माझ्या घरचे मोठे खाऊन तुम्ही माझ्या विरुद्ध लसे उलटाल हे मला स्वप्नात देखील वाटले नव्हते. माणुसे तुम्हाला माझ्याकडे ठेवणे घोक्याचे आहे."

तेव्हा मुनीम, गुमास्ता व नोकर तिघे मालकाला म्हणाले-"मालक! आपण डोके कापून आमच्या पायावर ठेवले तरी आम्ही एक शब्द बोलणार नाही. पण आम्ही मालकाशी दगा केल्याची एक गोष्ट तरी दाखवून दिशी पाहिजे."

"त्यात सिद्ध करण्याची गोष्टच काय? तुम्ही तिघांनी माझ्याशी केलेली लबाडी जोड्या देखत झालेली आहे व त्याला साक्षी

पुरावा आहे. मी तुमची लबाडी तुमच्या पदरात बांधून देईन, काय वाटले तुम्हाला?" चूक दाखवून दिल्यास शेटजी सांगतील ती शिक्षा आर्चदाने स्वीकारण्याचे सर्वांनी कबूल केले.

शेटजी मुनीमला म्हणाले-"तुम्ही बमुक-अमुक तारखेला धाळे भरमरून तांदूळ, डाळ व लोटी भरून तूप उचलून नेले नव्हते?"

ते ऐकून मुनीम स्मित करून म्हणाले-"मालक, त्या दिवशी श्रावण शुक्रवार होता व लक्ष्मीचे व्रत होते. आपल्या दर वर्षीच्या बहिवाटीप्रमाणे मी ब्राह्मणांना विद्या वाटल्या होता."

सोमूषोट म्हणाले—“हीय हीय! ती गोष्ट ती पार विनयान गेली. मी उगाच आठ बायलां तुमच्यावर! पण या भस्म गुमास्त्याने पिशवी भस्म पैसे आपल्या लिखात कसे काय नेले? नोकरासमोर ही गोष्ट पडली आहे.”

मल्ल गुमास्ता विभक्त करून म्हणाला—
“मालक! मुनीमांनी माझा महिन्याचा पगार दिला तो मी एका पिशवीत ठेवून पिशवी लिखात ठेवली. त्यावेळी नोकर ऐबे होऊन होता. मी लपवाळपवी केली नाही.”

“अरे हो तो पगाराचा दिवस होता नाही का तुमचा? माझ्या लक्षातच आले नाही. परंतु तुमच्या विरुद्ध बाते काय भरणान्याला ती अवकल नको होती का?” शेटजी म्हणाले.

नंतर ते नोकराला म्हणाले—“काय रे! नू अमुक दिवशी काय सोडून माजीवालीची गव्वा मारायला कशाला आला होतास? तिच्याशी लग्नविनं करणार आहेस की शट लावणार आहेस?”

नव्हते असे दिसते. त्यांच्या मनात उगाच संशय आलेला दिसतो आहे.” नोकर म्हणाला.

नवकरांनी संपली. मालकाला व नोकरांना ही गोष्ट चांगली कडून आली की हा सर्व संशयकल्लोळाचा परिणाम आहे. नोकरवांगला मालकाचा राग आला. इमाने इतबारे नोकरांनी करून घुस मालकाने त्यांच्यावर संशय करावा हे त्यांना आवडले नाही व त्यांनी मालकाला तसे बोलून पण दाखविले. म्हणाले—“मालक! आपल्यासारख्या संशयी मालकाच्या पदरी नोकरांनी करण्यापेक्षा उपाशी घरी रहावे लागले तरी आम्हांला पत्करेल. आपण आम्हांला निरोप द्यावा.” असे सांगून तिचे नोकरांनी सोडून निघून गेले.

सोमूषोटला नवीन मुनीम, गुमास्ता व नोकर ठेवावे लागले. त्या दिवसापासून त्याने आपली संशयी वृत्ती सोडली.

भक्तीचा महिमा

फार मुनी गोष्ट आहे, काशी येथे रैदास नावाचा एक चांभार होता. कबीर-दासांचे सुप्रसिद्ध गुरू संतरामानंद हे रैदासाचे पण गुरू होते. रैदास एक सुप्रसिद्ध संतकवि होता, ही गोष्ट सर्वांच्या परिचयाची आहे. रैदास आपला वडिलोपार्जित चांभाराचा पंदा करीत असे.

एकदा तो आपली झुयारे घेऊन रस्त्याच्या बाजूला खपला खिबीत वसला होता. परंतु संध्याकाळ झाली तरी कोणी गिन्हार्हक त्याच्याकडे आले नाही. गगरी संध्याकाळी एक ब्राह्मण आला आणि आपल्या खपला रैदासासमोर टाकून म्हणाला—“दुरुस्त करून दे!”

रैदासने खपला खिबीत त्या ब्राह्मणाला विचारले—“महाराज! आपण कोठले राहणारे? आणि काशीला कसे काय येणे जाले?”

तो ब्राह्मण म्हणाला—“मी कावेरी काठचा राहणारा आहे. विश्वनाथाच्या दर्शनाला आणि गंगास्नानाला आलो आहे.”

ते ऐकून रैदास म्हणाला—“महाराज! आपल्या कावेरी नदीत पाणी नाही की काय, इतक्या दूर स्नानाला यायला?”

ब्राह्मणाने जमिंत होऊन विचारले—
“अरे असे काय बडबडतोस? भंगेकाठी काशीला राहतोस आणि असे बोलतोस? तुला गंगेचा महिमा माहीत नाही वाटते? तू कधी गंगेवर स्नानाला गेला नाहीस वाटते?”

“महाराज! मी नाही कधी गंगेवर स्नानाला गेलो.” रैदास म्हणाला.

ते ऐकून ब्राह्मण जमिंतच जाळा. म्हणाला—“बाबा, ओ गंगास्नान करतो त्याला व त्याच्या पितराचा स्वर्गप्राप्ती होते, हे तुला माहीत नाही का? तुझ्या-

